

Frantxiska Iragorri Iriarte

Oiartzun Gipuzkoa (1920)

Aurkibidea

Biografia

Frantxiska -argazkian eskuinean- Garmendi baserrikoa da. Batez ere gerra garaiko oroitzapenak ditu. Oroitzapen gogorrak. Bera orduan gaztea zen, eta gauza askoz konturatzen zen. Gerra garaiak gogoratzeak ondoeza sortzen dio, baina, gaia aldatzen duenean, umore ederreko emakumea dugu Frantxiska.

Zintak

OIA-008

- **Proiektua:** Oiartzuarren baitan

- **Elkarrizketatzailea(k)**: Lardi, Ane - Pikabea Lasa, Joxe Luix
- **Data**: 2007-03-07
- **Iraupena**: 59 min
- **Euskarria**: MiniDV
- **Kodifikatzailea**: Lardi, Ane

OIA-009

- **Proiektua**: Oiartzuarren baitan
- **Elkarrizketatzailea(k)**: Lardi, Ane - Pikabea Lasa, Joxe Luix
- **Data**: 2007-03-07
- **Iraupena**: 60 min
- **Euskarria**: MiniDV
- **Kodifikatzailea**: Lardi, Ane

Pasarteak

1. Gerra hasiera

- **Erref**: OIA-008/003
- **Iraupena**: 0:01:43. **Hasi**: 00:05:40. **Bukatu**: 00:07:23
- **Multimedia**: bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren hasiera

Laburpena:

<p>Frantxiska ongi gogoratzen da gerra hasi zen egunaz. Hamasei urte zituen garai hartan. Altzibarko bileran zeuden eta etxera bidali zituzten.</p>

Transkripzioa

- Nik hamasei. Bai, kasi hamazazpi. Julion, bueno, hamasei t'erdi.
- Gotu ongi ingo zazte?
- E?
- Gotu ongi ingo zazte?
- Ni bai! Nik rekuerdo erra dut!
- Je! Nik'e battut errak hanguk! Jesus...!
- Guk gerra nola hasi zen, gue amak permisua, pentsatu e! Hamasei urte, iya hamazazpi 'ta, permisua man zigun Azañea joteko, launak, e!
Bokadillukin, pensa zu! Gue pozak! Erretratzeko makina bat bagenun, gen hura hartu, Azañea jon giñan,
han geo Garmenditxikin bizittu zen Modesto hura eta... Beste bat zein zen? Ergoingua, Trajinosena. Haik han eta gu erretratuk eta atetzen. Makina bagenun Batistak, zea Bartzelonatik karriya, soldadu eendu zenin 'ta iruitzen zigunen mundu guziya bagenula!
'Ta handikan Altziberra sartu 'ta Altziberko billera, jaitan izaten zen 'ta, gu pozik, amak permisoik ez zigun maten joteko halakota 'ta "gaur aprobextuko ñeu ba" Altziberko billera! Hara jon 'ta, ez dakit zein izango zen, han gizasemen bat, san zigun:
"umik, jon itxea, itxea jon, itxea jon" 'ta san niyon: "hau duk pesta! Itxian permisoik maten ez honea torri 'ta itxea joteko! Ze pasatzen da ba? Zertik jon ber dugu itxea?" 'Ta "bai, bai, zea" orduko sartuak zin, Goikoetxeko Arraskularrea reketik eta tiroka 'ta hasiyak!
"Ezetz, tiruk botzen 'ttuzte 'ta!" "Jon itxea, itxea joteko!" "guazenman hemendikan ordun!" Anda demonio! denak bakotxa gen itxeta! 'Ta ya... Pentsatu, ya, hurrungo euneko, ya batailla hasiya zen.

2. Errepublikazaleak baserrian

- **Erref:** OIA-008/004
- **Iraupena:** 0:01:15. **Hasi:** 00:07:23. **Bukatu:** 00:08:38
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

<p>Maitxok gogoan du gerran errepublikazaleak eduki zituztela Isturitzen. Lehendabiziko batailoikoak ongi portatu ziren beraiekin; hurrengoak, berriaz, ez.</p>

Transkripzioa

- Guk... Zeak euki genittun, gorriyak!
- Klaro! Zuek haik hartu arte!
- Bai.
- Hemen pasa genittun bittartin!
- Baserriyan gorriyak euki zenittuzten?
- Bai, barrenin. Batailloi bat, bi batailloi eendu zin! Aurrenekuk... Oso onak gaiña! Jesus! Gaiña han zen, Joxe Mari, handik, handik hiru torri giñan. Ttikina betzi hillabetekua, eta geo, ordun jaiyua, oihaletakua, goun dakat, ttikiya,
azidentin hil zena, Joxe Mari hua, hogeita zazpi urtekin hil zen, hua ttikiya 'ta uoi....! Denak han ibiltzen zuten, besuan barrena 'ta, bai batailloi oso osua! Irunguk matrimoniyo bat, etorriyak, bi haur amonakin utzi eta

etorriya! 'Ta geo enteratu....

- Bean artin, e?

- Bai, gerra etorriya haikin! Eta geo ama enteratu zen hil zila biyek! Frenten batin biyek hill, in zila! Bai hola... Geo haik jun 'ta berriyak etorri zin!

Haik demoniyuk zin! Impernuko etsai guziyak bekin zittuzten! Gue attonai 'ta... Lepuan katiak 'ta... Denak kendu! Kontuz e! Denak pistolakin haik!

- 'Ta haik 'e gorriyak zin, miño...

- Igual igual! Bai, biño, beste zean, txandatu in zin 'ta!

- Karo, batailloiyak!

3. San Markosen errepublikazaleak eta Garmendin erreketekak

- **Erref:** OIA-008/005

- **Iraupena:** 0:01:59. **Hasi:** 00:08:38. **Bukatu:** 00:10:37

- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Frantxiskaren baserrian, Garmendin, erreketekak egon ziren. San Markon, errepublikanoak zeuden, eta handik botatako bonbek ezin zuten Garmendi harrapatu. Horregatik egon ziren han erreketekak. Behin Garmendiri eraso zioten hegazkinarekin, eta bertakoak majararen ondoan gorde ziren.</p>

Transkripzioa

- Gue etxian reketik! 'Ta soldaduk gue itxian! Larogeitahamasei laun eondu giñan gu Garmendin, e! Aldi batin! Bos famili bueno bos famili osuak ez, biño itxe bakoitzetik bi, Ibarrekuk, Katalintxokuk, e... Aintxuixkikua 'ta Matteonekuk.

'Ta gue itxia kañonazuk ez zun harrapatzen San Markotik, porke sagardiya nola genun, hola in ber 'men zun kañonazuk, hola 'ta geo hola, 'ta gure itxia ez zun harrapatzen! Bat inguratu zitzaigun, oillotegiko birexurreko ixkiña hartan, 'ta...

Bai, 'ta hura zen, rekete bat zen, tenientia, euskalduna e! Ardua biño moxkorroua 'ta Iturrioztik heldu zen, 'ta ingurun lertu zea kañonazua! birexurran, harren larriya! Lurraz betia korrika gue itxea!

- San Markosen uandik iongo zin republikanuk?

- Klaro! Gorriyak saten geniyonak!

- Haik jakin, ez zula harrapatzen zeak!

- Klaro, bueno...! Haik bazekiten gue itxian tropa zola! 'Ta baita abioya torri 're eun batin! Bai biño, abioya torri zen... Gure itxian zon kompaiñitikan bi pasa zilako haruntz! 'Ta ordun haik san zioten non zon tropa!

-Eta aeroplanua 'ta... Gu inoxentik! Heiyea, heiyea joten giñan denak eskapo!

- Jesus...! Hombre!

- 'Ta ataira beitu 'ta ni akortzen naz, zarpatik hartu 'ta nola eaman ziten barrenea.

"Torri ñai honea!" 'Ta ni atia jon 'ta, abioya bajo bajo bajo, uango abioyak... ze-ene-te jartzen zun, komunistan sinak. Hora kusi nunin, hura martxa barrenea! Eta gue Regina, gue Regina hura genun denan maistra. "Tozte honea 'ta hartu 'ta zea" majaran onduan!

'Ta ordun ze difentia izango zen, e! Ze inoxentik! Miño bai... Garmendi atakatu zuten!

4. Isturitzen errepublikazaleak eta Munuandin frankistak

- **Erref:** OIA-008/006
- **Iraupena:** 0:02:38. **Hasi:** 00:10:37. **Bukatu:** 00:13:15
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

<p>Maitxok kontatzen du Isturitzetik Portuluzera bidali zituztela. Kontrarioak Munuandin zeudela esaten zioten. Egunez ezin zuten atera, eta gauean aritzen ziren baserriko lanak egiten. Soldaduek hartu zuten baserri guztia eta beraiek toki gutxirekin gelditu ziren.</p>

Transkripzioa

- Eta ordun haik ze itten zuten, baserri bat hartzen zuten miño baserrikuk bertan ioten zin?

- A! Bai, bai, bai! Gu behintzat bai!

- Gui bigarrenko tandak, haik, bigarrengek e... Han bialazi in ziguten! Portuluzea jun giñan gu ordun!

- Portuluze zein da?

- Portuluze da Oiartzabaldik hauntxixio beste baserri bat, uain hutsa iongo da, ez dakit hua berritu 'ta in zuten, biñon uste 'ut hutsa iongo dela!

- Ez, ez! Gue itxian...

- 'Ta azkenin jon giñan gu hara! Hara pasa ziguten! Ba... Baiño eunez ez giñan atetzen! Munaundin zoztela saten zuten kontraiyuk eta zea, arropa 're zuriyik ezin genun jantzi!

Eta denak hantxe! Karo, hemendik distingittu itten zittuzten hara! Eta behiyak eta gabin nozpatt ilumpetan jon 'ta, belarra 'ta ba hola, urti, garai hontan zen gerra!

- Julion

- Ez... lenoztik!

- Julion, dieciocho de Julio

- Meno...

- Julion, miño klaro, geo urtiak zea in baizin!

- Ez, miño horrembeste demboa ez zuten pasa, Errentira sartzen.

- Ni Joxemaingatik akortzen naz...

- Keba, no, no...! Julio, dieciocho de Julio eta hemen eendu zin... Bi hillabete? Errentira pasatzeko? Holokon bat!

- Ba ni akortzen naiz, errapollua 'ta baratzan aldatuk amak, eta illumpetan jun eta azpitik hostuak eta kendu 'ta... Nola heltzian jateko, errapollua 'ta errapollua primaberakua da ba!

- Ez, ez, ez, primabera ez zen gerrik!

- Nik gaiñekun ez dakit gehiyo, zazpi urte 'o nittun 'ta nik gaiñekun ni hola akortzen naiz e...

- Gauzak!

- Bai, gauzak!

- Ordun enteinttu 're ez zenuten ingo!

- Bua...! Ze entendittu ber genun! Gorriyak! Saten zutena, "hara gorriyak!" Bo...! Biño azkenekuk izugarriyak zin!

Juten zin mendira, ben manduak eta sestukin hartuta Trabalekutik eta ardiyak eta oilluak eta...

- A! Hemen 'e bai, e? Hemen reketik... Saukuri txokorra!

- Biziyik tirua man, oilluai lepua moztu, Bota harrika hiltzeko...

Bo...! Haik, haik izugarriyak izandu zin! Bueno...! Geo gaiña gu geldittu giñan gaiña kuarto batekin denak, 'ta beák hartu zizkiguten kuarto denak, eta balakin zulatuta jarri gaiña! Ni akortzen naz, gu ttikiyak, karo, zazpi urte 'ta... Bestik, ni zaharrena!

Sillan, gu 're gaixtuak jarri 'ta zolotik beitzen gu, bakizu, azkenekuk 'e bai baizittuzten emakumik karriyak bekin! Bai, bazin emakumik 'e! 'Ta gu handik beitzen 'ta haik emakumikin han barrenin! 'Ta bo...!

5. Erreketeak ezin errenditurik

- **Erref:** OIA-008/007
- **Iraupena:** 0:03:02. **Hasi:** 00:13:15. **Bukatu:** 00:16:17
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

<p>Erreketeak nahi zuten moduan ibiltzen ziren baserrian, denaren jabe eginez. Garmendiko aita eta bizilagun batek ez zieten uzten nahi zutena egiten.</p>

Transkripzioa

- Guk reketik izandu genittun errak! Gue attak zea, baratzeko tipulak, oan

tipula jaten dugu guk biño, ordun zeñek?

- Ordun iñorrek ez!

- 'Ta, baratza jon 'ta, atera tipulak raka raka 'ta, gue attak, gue atta karlista zen, biño karlista fiña, e? Harrek Ezin zun eaman iñoi kalteik ittia 'ta detentziyuk 'ta bueno...! Kustiyua da, "ettik iñork horretik gehiyo jango!" Pixa depositotik hartu, porroka pixak eta tipula guziyak pixaz bete! Ala! Biñon, jon 'ta raka raka, 'ta hoi bakarra ez...! Sukaldea... Reketik oso lotsagabik zin, e! Sukaldea iyo, oliyua hartu, martxa! 'Ta Katalintxoko amona, arrontin salada zen, erderaz 'ta zean 'ta.

Geo arratsetan hola bombardeua zenin 'ta denak, argi guziyak itzaliazi itten ziguten. Eun batin han geunden zean, salan, txakurra itxekua béakin karriya zun, eta "beno... Ez gaittun ba beti nearrez eongo, e!" "Zakurra jarri ber ñeu dantzán."

Salan, sartu 'ta seittun lembiziko sillan hura exeita 'ta txakurra onduan. Txakurrak seitzen ziyon! "Aber, parra in nahi al zute?" 'ta "Bai" "Zakur hau jarri ber dut dantzán" horregatik Trinidok beti saten zin zea, la pitxita y la reina kantatzen ziyon 'ta...

"Benga, benga, aber, dantzatu e?" "la chiquita y la pirrinda no se cuantos va bailar..." 'Ta hola hasten zen eskuakin 'ta txakurra ttentte ttentte jarrita... Eta guk gutxi aski!

- Ordun 'e...

- Eta sekulako parrak itten genittun gen amon harrekin 'ta behintzat eun batin sukaldin han kozinan aitzen zen, 'ta esnia zea sobra! handikan behiyak, behiyak gue itxea karriyak iñondikan salidik ez! Arrozkonletxe in ber zula!

'Ta, han zon arrozkonletxe itten 'ta, teniente leno san duten ze hoi sukaldea torri 'ta han exeita hora. Reketia sartu zen 'ta ez zun ikusi, jon 'ta rau! Oliyo botilla hartu zun 'ta "¿Qué vamos a hacer nosotros si nos llevais el aceite? ¿Por qué no haceis abajo?" 'Ta ez dakit zer 'ta...

Ze hoik, Maijoxepa hoi 'ta. "¡Necesitamos" "¡Pues comprar!" eta, buelta manta jon zen 'ta, geo tenientik: "¡esque ya ve usted lo que nos hacen, y no tengo derecho de enfadarme!" Erderaz e! Ongi itten zun. Eunero Donostira jotén zena 'ta hola zen 'ta. "Esque nos quitan todo y ¿Qué va ser esto?

¿Con qué vamos a hacer nosotros las comidas?" 'Ta... ez zin gehiyo torri sukaldea! Jarri zun ordena teniente zahar harrek! Ui...! Torri 'ta dena kendutzen ziguten!

- 'Ta atrebittu zen emakume hua...

- Bai! Ez zun kusiya han exeita zola! Buelta man zunin...: "a! ¡Estaba uste ahí! No me importa e, no me importa porque es la verdad"

- A! 'Ta horregatik... Harrei zea...

- Bai! "Es la verdad, eso nos hacen y... ¿Con qué vamos a hacer nosotros comida, sólo con arroz con leche vamos a vivir o qué?"

6. Ikurrina zanparazten

- **Erref:** OIA-008/009
- **Iraupena:** 0:03:40. **Hasi:** 00:17:10. **Bukatu:** 00:20:50
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Gerra hasieran, Oiartzungo kalea erreketez bete zen. Frantxiska ogi bila

joan zen batean, herriko ezagun batzuek ikurrina zanpatzeko esan zioten. Frantxiskak ez zuen egin eta ihes egin zuen handik.</p>

Transkripzioa

- Karlistak hoikin juntatu al zin, 'o ze in zuten...?

- Bai, beira! Gerra hasi zen leno san duten bezela iandi horrekin. 'Ta handikan... bai, hiru lau eunea ya Oiartzunen sartu zin, e.

Eta ni akortzen naz, Katalintxoko leno san dutena, familiya geunden gue itxian 'ta klaro, ogiyik ez zen 'ta ogiya billa jon ber izaten zen kalea! Eta Joxe, hil zen, hora 'ta ni giñan deneko bialtzen zigutenak, biyek edadetsu berekuk...

- Anaia?

- Ez Katalintxoko semia.

- A!

- Joxe? A bai! Altziberren!

- Eta... Behintzat, gu biyek edadetsu berekuk, hamasei, hamazazpi urte 'ta pf! Beldurrik askoik ez ordun guk eta, kalea ogiya karri ber genula! "Bale". baguzen hemen, Lizarrazpin barrena eta Zaku 'ta nola dia kalin? Hoin osabak eta... Haik Iturriotzen zoztenak, haik 'e kalea ogi billa! "Hara! Reketik sartu dia Oiartzunen!" Eta Oiartzungo beste izaun bat, heldu zen reketikin 'ta guk 'e bagenekiuin ze sango ziguten.

"Hoik viva España sango digute 'ta guk agur kontestatu ber 'yogu". 'Ta "bai, hoixe in ber dugu". Karo, lembizikun...

- Karo, hamazazpi urte 'ta...

- Bai, biño, ez beldurrik lembiziko eunetan!

- Bai, biño, gehiyo, gauz gehiyo, gu bezela ez...

- Eskarmentoik 'e ez 'ta.

- ...Gu ttikiyak giñen, gu aman onduan 'ta guk ez genun zeaik, biño!

- Bai, hamasei, hamazazpi urtekin ya iertzen da...

- Bai, bai...!

- Bueno...! "¡Viva España jóvenes!" 'Ta guk: "agur!" 'Ta haik asko zekiten agur zer zen!

Gu pasa 'ta geo, haikin heldu zenak in ziyoten san gu abertzalik giñala. Jitu 'ta "¡jóvenes, viva España!!" 'Ta Posteko Dolorexek, Iñarra 'ta hoin alkatia 'ta eondu zen horren izebak: "Jiba zizte ez bazute enteintzen".

- Kalea jon giñan, zer zen hura! Kale guziya reketez betia. Bua...! Dena hola, e! Eta kalea sartu giñan 'ta ez dut izena sango, zea, batek san zin besotik helduta, bi ahizpak zauden. San zin: "Frantxiska, hara hemen zuen ikurriña oain bakizu, jno os valen eta a pisar esto!"

"Zer?" "¡Sí sí!" Gaiña erderaz hitz eitten zuten. "Tienes que pisar."

"Kostako zattuzte erki!" Nik buelta eman eta oaiñ bankuk eta gauzak dia, biño guk leno bian genun saardoteiya, Garmendikuk hor saardoteiya genun bian.

- Xabalen azpiyan zeona hura zuena zen?

- Bai. Eta nik betik gottiko pasua banekin erki, 'ta ni pasillotik xiau....! Sartu nitzan hara, saardoteitik atera 'ta ni itxea ogiyik gabe! Biño dembo askoa e!

Biño dembo askoa e! Ez pentsa neska hoik utzi zitela ben pixkatin ben ondotik u...! Zarpatic helduta! Eta, itxea etorri nitzan 'ta ogiyik gabe 'ta: "hombeste dembun eonta ogiyik gabe heldu za?" Amak. "Biño ze aittu za oain arte?"

'Ta san niyon, atta 're han zen 'ta: "bira, jon ga 'ta holokok 'ta holokok, e, san dite ikurriña zampatu ber nula! Eta esan yotet kostako yotela erki 'ta saardoteitik barrena sartu 'ta eskapo iñ 'ta torri in naz!" 'Ta gue attak san zin: "oso erki iña! Igual da zein den koloreko ikurriña,

ikurriña oso gauza sagradua da 'ta ez da sekula hanka azpiyan ibili ber, oso ongi in zu!" Ui...! Hura poza neria!

7. Lehendabizi erreketek eta gero soldaduak

- **Erref:** OIA-008/010
- **Iraupena:** 0:03:13. **Hasi:** 00:20:50. **Bukatu:** 00:24:03
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ekonomia gerra garaian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939)

Laburpena:

<p>Garmendi erreketez bete zen. Bazekiten bertakoak abertzaleak zirela, gainera. Gero, soldaduak sartu ziren. Gero bere koinatua izango zen Pascual soldadu haien artean zegoen. Kanoikada batek udaletxea harrapatu zuen; bertako gartzelan zegoen herritar bat bertan hil zen.</p>

Transkripzioa

- Handikan aurea, bueno...! Garmendi seittun bete zen reketez... Gaiña iertzen ziyotenin beste ideatakuk zila, bueno! Ze pillak gue itxea! Pes han, han eukitzen zittuzten holoko perolo haundi batzutan rantxuk eta janak eta denantzako

'ta 're bai eendu zin demboa mordoxkan. 'Ta geo sartu zin militararak. Biño militararak sartu zin San Inazio eun batin. Sartu zin Aiñeko estrata hortatik goitik betti, denak, Pamplonatan oiñez, e! Txiki-txiki iñak.

Eta hain buru zen Oiartzungo beste... Zuek izena santa ez zazte akortuko, biño behintzat, Joxe Barbero deitzen ziyona, hura zen karlista, 'ta hura ate zen birea de guía eakusteko Oiartzuna nondik sartu.

- 'Ta ni tolarea jon nitzan batin, builla gaitza 'ta... "Zer da builla hau?" Beitu nun 'ta estratan betti, "ai...!" Haik izuak, ordun bai, izutu giñala! "Beitu, beitu ze heldu din hemen, hemen soldaduk heldu dia!" Han torri zen ne koñadua Pascual.

Pamplonan soldado zoztenak, tropa hartu 'ta honea pasa zutenak. Eta... Bueno pes, herrira 'ta ne koñadua, geo ne koñadua izandu zena, pes Etxetxikin, karo, gaiña itten zun bero bat, izugarriya! 'Ta ura eaten, iñok ezin ase urakin soldaduk, e!

'Ta ordun san ziyoten gue, ne ahizpan suegrak san 'men ziyoten: "bueno, bakizute..." Gaiña euskeraz sumatu 'ta, harrek pozik euskeraz, ez hemengua, biñon aizi behintzat, euskeraz 'ta... "Zerbatt pasatzen bazattuzte torri e!

Pes, ze sango zattuztet ba nik, eozer gauza ber zutela, ba torri! " Gue ahizpak san 'men ziyon. 'Ta baita handikan hiru eunea, Mendingo zea hortatik sartu zen frentia, militarrena, Mendindikan, San Markoa botzen zittuzten kañoazuk 'ta gauzak.

Eta, hor herittu da ba mutill hoi, balak pasa ziyon hola besua batetik bestea. Kapitanak san 'men ziyon: "Pascual, si tienes donde esconderte, márchate." 'Ta harrek hiltzeko beldur bat bazun gizajuk! Mortala! San 'men ziyon: "pues en la casa aquella que nos dieron de beber."

"Me dijo aquella señora que fuera si me pasa algo" "¡Escóndete y no aparezcás hasta que se te cure todo!". Hura Etxetxikira! 'Ta, geo Etxetxikira 're iya San Markotikan kañoazuk sartzen zin, heiyetik sartu zizkaten.... Bi eun lenoztikan koñadua detenittua zola ayuntamentun,

kañonazua sartu 'ta juzgadua leno zea zen, oain alondigako zea hortan. Hil zen kañonazukin, bestia erittu, Rafael Iturriozko Rafael zeana, Tomaxenekuna. Eta...

- Preso zoztela?

- E?

- Preso iongo zin han?

- Detenittuk, nazionalista zea baitzen, batzokiko... Nola saten da? Batzokiko...

Jefe 'ro zona. 'Ta hoik euki zittuzten. 'Ta kañonazuk sartu 'ta hora hill in zen.

8. Gerra nahi ez zuten soldaduak

- **Erref:** OIA-008/011
- **Iraupena:** 0:03:35. **Hasi:** 00:24:03. **Bukatu:** 00:27:38
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerran hildakoak eta zauritutakoak
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak

Laburpena:

<p>Pascual soldadua zauritu egin zen; eta, frontera itzuli nahi ez zuenez, bakailao azala jartzen zioten zaurian Garmendiko gazteek, hartara zauria ez ixteko. Teniente batek bazekien han zegoela zauritutakoa, eta ikusi egin nahi izan zuen. Hor ibili ziren, zauriari gatza kendu nahian. Tenienteak ez zuen azpijokoa igarri.</p>

Transkripzioa

- 'Ta ordun pes, amona Matxiyoa, Matxiyokun parientik zin, han karo, semia ezkondua. Haik hara 'ta ne ahizpa Garroko Ixiar ttikiya besuan 'ta ne koñadua soldadua herittua Garmendira, 'ta ordun san nun: "Hau ze heldu da honea soldadu horrekin?" 'Ta "Maitxo, zein zu hau?" "Neska, hola 'ta hola, lengun torri zin soldadutakua.

San geniyon zerbatt pasatzen baziyon tortzeko 'ta herittua do 'ta nola utziko nun ba kalin? 'Ta itxea..." " Ez, ez, ez" gue amak san ziyon: "erki in 'zu! Nola utziko 'zu ba kondiziyo hoitan mutilla?"

- Eondu zen gue itxian bi hillaete t 'erdi bai! 'Ta azkenin...

- 'Ta kurak eta?

- Kurak? Bakaillua jartzen ziyoten arratsin heridan...

- Gaixtotzeko!

- Ez itxitzeko! Bestela soldado jon berko zula seittun 'ta!

- 'Ta gu gaztiuk eta, bakizu! Katalintxoko 'ta, Matteoneko 'ta gue Luixa 'ta Regina 'ta...

Maitxo... Maitxo ez, Maitxo 're han zon, biño hura ez zen sartzen holoko gauzetan. Eta, bakizu, gaztiak, grupua iñik ya...

- Nik hola aittua baidut hoi...

- Eta...

- Gatza 'ta...

- Haik bakaillu azala jartzen! 'Ta goiz batin, pes ni betti jon nitzan.

Ibiltzen giñan soldado tartin 'ta rekete artin... Biño soldaduk zin ordun 'ta difentzi eerrako komportamentua! Jesus...! Militararak, bakizu, beti izandu dia hola! 'Ta bai han 'e, e! Edukaziyo batekin 'ta... Gaiña beák 'e janak eta oso goxuak eta onak itten zittuzten 'ta...

Gui iruitzen haik txarrak ber zutela, pentsatu! Saten zuten: "¡Bajar una

cazuela, que os damos carne bien rica!" Han izautu genun guk reketek bat, zea, Elias, eta... Pamplonakua. Eta behintzat, zea, heritu zen mutill hoi 'ta gue itxea.

'Ta, gue itxian gazte hoikin arratsetan 'ta sukaldin... Txistoso porrakatua zen, juerga gaitzak. 'Ta, betti jon nitzan 'ta, ze hoi, teniente bat han.

- "¿Aquí hay un soldau, no?

- Bian non itten zuten sua? Non itten zuten sua? 'Ta kazulak eta manitu?

- Ui! Bian, ataiyan!

- A! Kampun.

- Eta... San zin: " ¿Aquí hay un soldau herido, no?" "Sí". Ui...! "¡pues dile que baje!" Ui...! Korrika jon nitzan 'ta Joxe Leonen kuartun lo itten zun.

"¡Pascual, Pascual, hay un teniente abajo, que bajes!" 'Ta bakaillo azala izaki harrek jarriya han arratsin!

Eta nik ordun deskubrittu zer zen han! Kendu zun benda 'ta klaro, gatzan zea zui zuiya han! "¡Trae, trae un trapo mojado, trae un trapo mojado!" 'Ta Regina 'ro Liuxa 'ro ez dakit zein jon 'ta ra-ra garbittu ziyoten gorri-gorri jarri ziyoten bestin koloria eta jun zen izu batekin!.

"¿Aber ese brazo?" Klaro! Ese brazo uaindikan itxi gabia! Bakaillo azalakin oandikan han 'ta! "¡Bueno pues, ya te falta poco y Pascual, cuando se te cure, pasas por la comandancia, e! ¡Ya se a terminau tu plazo!" Harrek bai poz erra, ez ziyolako izautu ze jarri zun han!

'Ta iondu zen, oaindikan 'e dembo mordoskan iondu zen jon gabe! Akortzen naz jon zenin, eske senide bat bezela genun ya! 'Ta akortzen naz ni zea...

Lukas 'e soldado jona zen ya! Eta hura frentin 'ta hura martxa 'ta... Ni nearrez 'ta nola ez niyon aiyoik esan!

'Ta zubiyan gaintikan aiyo in zigun hola! Biño harrek: me voy a morir, hare be morirrekin jon zen hura.

9. Bilbo hartu zenean

- **Erref:** OIA-008/013
- **Iraupena:** 0:03:21. **Hasi:** 00:28:36. **Bukatu:** 00:31:57
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Fronteen gorabeherak. Bi oiartzuar hil ziren Lemoako frontean. Bere senarra izango zena eta bere anaia bi bando ezberdinetan. Bilbo hartu zutenean, zelaian ari ziren lanean Garmendikoak; kanpaiak eta koheteak entzuten zituzten. Ez ziren etxera joan, erreketeen beldur. Bilbo hartu zutenean, jende asko atxilotu zuten Oiartzunen.</p>

Transkripzioa

- Geo ya soldaduk eta jon zinin, militarraikin difentzi izugarriya, e! Bueno...! Errespeto bat eta... Denai tratatzen ziguten oso ongi 'ta gaiña beák zuten hura emateko 'ta... Jesus...! Reketetikan militarrea? Txuritikan beltzea hambesteko difentziya!

- Bai, e?

- U...!

- 'Ta ordun hoi ze in zen, Errentira 'ta pasa zinin reketik jon, biño soldaduk geldittu iñ, geldittu in zin?

- Karo! Tropak sartu zinin denak ya Donostiño! Donostitik aurea ya berriz gerra! Biño bai!

- 'Ta hemen zein gelditu zin?

- Ez, ez, ez! Jon zin, jon zin!

- A! Denak jon zin!

- Denak jon zin!

- Haik eamango zittuzten gue itxian zoztenak eta 're? Haik ez al zin Naparro aldea jun, gorriyak 'o?

- Ez, biño... Gorriyak saten zena... Ez! Gerrak korrittu zun Bilbao hartu arte. Geo Bilbauko frentik izandu zin txarrak. Lemonan hil zin eun batin... Bi oiartzuar, kompaiñi berekuk. Bai, Donoxтина... Zuk aittua izango zu Donoxтина zein den? Donoxтина? Bai...! Hor nola afusilatu zittuztela 'ta... Karrikako biri hortan.

Horko baserriko Donoxтина eta Goñin semia. Biyek hil zin!

- Goñi karlista harren semia?

- Bai, Goñi karlista harren semia, bai! 'Ta haik karri zittuzten Oiartzuna enterratzea.

Haik hil zin Lemonako frentin. 'Ta han eendu zen baita 're ne gizona gorriyan ayekatikan gudari, gudariyak zin hemen reketik bezela, gudariyak eta militarrek. 'Ta han eendu zen. Eta anaiya, bi anaiyak alkarren kontra mendi berin ibilli zin! Pentsatu, hoi 're bada ba, e?!

- Gerra!

- Bai! 'Ta Bilbao hartu zuten arte! 'Ta ni akortzen naz Bilbao hartu zutenin... Gu Untsaskon giñan belarrak, zea metak eta ittea jona, eta euntalako kampanak Errentiyan 'ta kohetik eta jesu...! Zer ez zen han! 'Ta "bada gaur, haundiya pasia da ba gaur, beitu, zerbai badugu!" 'Ta gue Antoniok san zun: "ez ga itxea jongo, e! Goiz!

Deskuidun sartu baldin badia 'ta hor sartzen badia reketik itxez itxe ingo 'ute izugarriya!". San 'ta izan! Gu...Zea, Araingo kaskotikan aitzen, Oiartzungo manifestaziya. Karlista denak kalez kale 'ta itxez itxe. Gu ion! 'Ta ama izutua: "biño hoik ze ai dia umi hoik?"

'Ta berandu itxian sartu gu! 'Ta bai izandu 're gue itxea, bai izandu gue itxea! Luixa 'ta, hoik zartxio zin, ahizpa 'ta. Geo... Lukas soldado ya, 'ta Antonio. Gue amak: "jesu...! Agertu al zazte? Hemen torri dia zuek non zazten galdezka!"

"Pes horretxegatik eendu ga ba ama, Araingo kaskun, ikusten baigenittun "

- 'Ta reketik zuetaz galdetu zuten?

- Oiartzungo jendia, e! hor sartu zenin erua bezela jarri zen jende guziya, Jesu...!

Bilbao hartu zutenin? Madre Santa! 'Ta uo...! 'Ta bueno, hartu 'ta detenitu harrapatzen zittuzten guziyak! Aber zembat eendu zin Oiartzunguk, oaiñ aztua dakat nik.... Badut librua, e! 'Ta letu ber nuke. Asko! 'Ta aber zembat hill zittuzten!

10. Ergoiengo kartzelan

- **Erref:** OIA-008/014
- **Iraupena:** 0:02:44. **Hasi:** 00:31:57. **Bukatu:** 00:34:41
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Kartzelak Ergoienen: emakumeak Paloman eta gizasemeak Etxenagusin. Anaiari bisitan joan zirenean, Oiartzungo erreketek batek ezagutuko ez balitu bezala tratatu zituen, eta Frantxiska arrunt haserretu zen.</p>

Transkripzioa

'Ta detentziyuk ze izandu zin, sartu zinitikan, 'o geo gehiyo izandu zin, 'o....

- Bai, sartu zinetikan 'e bai. Bai porke... Donostiya hartu 'ta biño leno, gue Joxe Leon detenittua zon. 'Ta Luixa baita 're. 'Ta ordun gue Luixa 'ta Itu... Ergoinen nola zea... ostatua nola da hoi?

- Tolare?

- Ez, beste aldekua.

- Bialde?

- Bialden hola buelta manta hola itxe bizitzak... Han zea...

- Palomata?

- Palomata bizi zin...

- Bai.

- Han eukitzen zittuzten emakumik detenittuk Oiartzunguk. Han. 'Ta gizasemik... Potiko deitzen yogu. Zean, bueno, Olaiz... Jesus...! Olaizola ez. Jesus...!

Hola gelditzen naz, e! Batzutan.

- Bai.

- Taberna nola famosu hoi neska, eskoiku hoi!

- Tolare?

- Tolare, bai! Tolaren onduan bizi zin Pottikotarrak deitzen geniyonak. Neska sor bat bada hor oandikan.

- Bai. Etxenauti 'ro zen. Geo bota 'ro in zuten etxia.

- Bai, pes beno, hoik bizi zin hor. Potikotarrak, ijitotarrak, ijito kasta zin hoik. 'Ta hango txerri tokiyan, hango txerri tokiyan sartzen zittuzten gizonak. Detenittuk.

Eta... Han eondu zin... Gue Joxe Leon 'ta asko, Oiartzungo asko! Eta... Joxe, leno san dutena, Joxe, Katalintxokua 'ta biyek, pes jana matea, pes biyek.

'Ta San Markotikan botzen zittuztenin kañonazuk eta, zea batzuk zin ttikiyak, hola siete y medio

'ta bestik haundiyak, granadak! Txistutikan iertzen geniyon noa zijun!

Pentsa 'zu nola jarriyak geunden, e! 'Ta ez giñan izutzen. "Fiu...!" 'Ta "hemen dun, hemen dun, hemen dun" saten zun Joxek!" 'Ta pum! Aurrexio! 'Ta "hara!"

'Ta balak txisto bat ibiltzen zuten, eske ez zuten kontrolik! Kuestiyua zen bota tirua! 'Ta gu martxa, janakin 'ta jon giñan eta Oiartzungo... Hil zen, reketek bat. Eta "aber zea, Joxe Leonen Joxe Leonena heldu naz jana kartzea" 'Ta: "¿Cómo se llama?" nei erderaz san.

Ni sublebatu! Ez dakit, ez dakit nola ez ziten nei ordun jo! " Hik lotsik ez duk!" san niyon. "Familiak bezela izaki eta ze apellido dun ne anaiyak galdezka ai yaz?" Hasten naz béakin enfrentatu, joko nun, e! arrontin alteratuta! Ate zen Joxe Leon 'ta san zin:

" hago ixilikan Frantxixka, hago ixilikan! Ez zanela ezer san!" "Ezer sango ez dit ba! Nei horrek zertako galdetu nau ze apellido dugun!" "Ixo, ixo. Jon ixilik, utzi gauzak 'ta jon".

11. Fusilamenduak eta umiliazioak

- **Erref:** OIA-008/015
- **Iraupena:** 0:03:31. **Hasi:** 00:34:41. **Bukatu:** 00:38:12
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Preso batzuk fusilatu egin zituztela gogoratzen du Frantxiskak. Oroitzapen horiek txarrak dira eta izutu egiten da oraindik ere. Emakumeak ilea moztu eta kalean ibiltzen zituzten. Apaizak eskatu zuen horrelako umiliazioak ez egiteko.</p>

Transkripzioa

- Eta handik heldu giñala, Gaztañoko onduan zamazkiten beste bi detenittuta. Bi reketen erdiyan beste bi. Arritako bi anaiyak. Gue Joxe Leonek saten 'men ziyon: "Joxe Mai alde in zak!" Gaiña geo utzitzen baiziyoten igual zelaira joten pixa ittea, pentsa 'zu ze zea kontrola zuten, e! "Alde in zak, alde in zak, ez zigutek gauz onik ingo guri hoik eta! Hik bakizkik hemengo biriak eta alde in zak Frantzi aldea, sei zak hemendik" eta "ez biño, geo anaiya bakarrik gelditzen duk eta!

Horrei geo zerbai pasatzen baiyo nik eskapo inta?" Ez zun eskapo in, biño bea hil zuten. Fusilatu in zuten hura. Joxe Mari bai. Heldu giñala, pes haik Gaztañoko onduan 'ta "aiyo gaztiak!" Holaxe san ziguten. " aiyo, aiyo" . Dakat geldittua nik hura begitan erretrato bat ikusko banu bezela. Ze aurpegiya zeaman mutill harrek. 'Ta bestia gaztia, bestia Ferminnek edadia zun, pentsa 'zu, ez zittun... Hamazazpi urte! Baldin bazittun! 'Ta bestia ez, bestia zartxio zen, biño gaztia, hogeita gutxi urtekua.

'Ta hoi gauza hoi denan rekuerdik e, hola tortze 'izkitenin 'ta, oaiñ hasten dinin hola... 'O... Eozer, oain bakizu ze naspilla dabillen denin!

- 'Ta bakarrik zaudenin, 'ta... Pentsatzen pentsatzen!

- Izutu itten naz, e! Orduko rekuerdua hain txarra dakat sartua! Eta kendu itten ttut telebisiyuk eta radiyuk eta denak! Eske zarrakua gaitza itten naute! Orduko momentuk, guk ordun oso gaizki pasa genun! Gezki, gezki, gezki!

- Holoko zeak, ez! Herriko jendia elkarren kontra 'ta horrek ze...

- Kontra 'ta nola!

- Miñ haundiya man ber du horrek e?

- 'Ta gue Luixak zun beldur bat! Porke ordun hasi zin e...! Illia mozten emakumiri, zeako, e....! Erretxikiko bi ahizpai. Pentsa 'zazu, haik zer zin gaizuak! Ezer ez! Ordun saten zen bezela, pes ezkertiarrek zin. Haik Donostira eunero esniakin jon 'ta torri itten zin 'ta bat behintzat, itxetik iñoa atetzen ez zena, Maria Luixa pixkat gehixio zen, biño ezer ez hala 're. 'Ta hairi illia moztu eta hemen utzi xorta bat 'ta lazo espaiñola jarri han eta kalea!

- Ze burla, e!

- Reketik bueltan zittuztela. Viva España ejua iñez Errandoneku hortan hasi 'ta manifestaziyua bezela kalin ibilli bueltaka... Hoi da, eta bueno... ! In zittuzten bi eunin, 'ta hirugarrengun bikaiyua jon 'ta komandantzira 'ta san 'men zuten, bueno, bea itten zela responsable denantzako 'ta itteko mesede andri hari pakin uztia, e! Herri guziyan parregarri zabilzaztela 'ta ez zutela eskubireik 'ta... euntalako bronka armatu 'ta hala moztu zen hura. Bikaiyua ate zelako. Biñon... gaizuak! Zea, bertaiño Altziberko...

Karrikako harrobiño torri beák eta han reketik hartu 'ta kalea, gaintik zea, viva Españaka 'ta haik "Viva" kontestatu!

- Ui! Ze erremeiyo ingo zuten!

- Bai, biño, ze ze ze benganza, e!

- Hombre!

- Lotsa 'ta...

- Dena!

- Umillaziyua! 'Ta ezertan sartu ez zin emakumik gaiña, e! Bakarrikan zila, pes hoi, Acción Vasca 'ro ezkerreko partidokuk zilako! Uf! Asike nik askotan saten dut: "jesus...! Oain saten da?"

12. Fusilamenduak

- **Erref:** OIA-008/016
- **Iraupena:** 0:02:00. **Hasi:** 00:38:12. **Bukatu:** 00:40:12
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Oiartzunen fusilatu zituzten lehendabizikoak. Kartzelatik libre utzi eta gero, bidean hil zituzten. Fusilatu baten ama penak jota hil zen.</p>

Transkripzioa

- Oso gaizki pasa genun guk. 'Ta geo... Joxe Leon 'ta Panplonan kartzelan. handikan karta... Ezta pentsatu 're! Keba! Bixita joteik ez zen! Eta Joxe Leonek Panplonan in zittun...

- Hua zer zen, anaiya?

- San Kristobalen bai, anai zarrena. San Kristobalen in zittun harrek... Bai, demboa mordoska in zun harrek. Igual lau hillaete biño gehiyo. 'Ta zorriyak eta zikiñak janak! Bueno...! 'Ta ordun hill zittuzten Oiartzunguk...

Hor leno san dutena "hemen sartzen dena bere itxian dago" horko nausiya eta beste bat zea, zuek ez zute izautzen 'ta karo! Karlos Ttentte deitzen geniyonan anaiya, abogadua zen. 'Ta haik arratsin ustez libre utzi 'ta birian hill.

Haik zin lembiziko Oiartzunguk hill zittuztenak. 'Ta geo... Pes asko!. Oiartzunen afusilatuk badia mordoska. Eta enteatzan giñan seittun, seittun enteatzan giñan. Ez dakit nola, biño... Pasatzen zen.

- Hoik denak ze eamaten zittuzten...

- San Kristobalea.

- A! San Kristobalea.

- Karo. Hemengo pasua oaindik ez zon. 'Ta geo... Pes oandikan, pf... Haik biyek libre utzi zittuztela san 'ta hill, geo Arritaku hoi 're hil zuten, geo beste Acción Vasca deitzen zitzaion beste partido batekua Estankoko goiyan bizi zena.

Andria gaizua erotuta geldittu zen azkenin ama, e! Berez ez zen oso zea, biño. Harrek itten zun, Goñin itxean aurea torri, klaro, ordun Goñi 'ta, bazin hemen kabezillak Oiartzungo reketin jabik eta... Atian aurrin jarri 'ta ejuka, biño nahi zittun guziyak saten zizkan.

Ez atetzen Goñi kampo! Miño amona azkenin be, be eromen harrekin hill zen. Semin penakin. Gaxua! Zen amon bat... Bai.

13. Ondarretako kartzela

- **Erref:** OIA-008/018
- **Iraupena:** 0:03:49. **Hasi:** 00:42:11. **Bukatu:** 00:46:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Bi arrebek egiten zioten bisita anaiari Ondarretako kartzelan. Paseak behar zituzten bisitak egiteko. Bera behin pase gabe joan zenekoa. Beorlegi tenientea egoten zen Ondarretako kartzelan.</p>

Transkripzioa

- 'Ta Donostiyan ba hor tokatzen zen eunetan bixita izaten zen. 'Ta Luixa 'ta biyek ibiltzen giñan. Luixa bolara hartan ez dakit, ez zola ongi 'ro komei, ni behintzat, karo, kalea jon ber izaten genun agiri baten bila. Leno san dutena, Arizmendineko komandantziya 'ta.

'Ta san nun: " bo...! Ni ez naz jongo hara!" 'Ta, ni jon janakin 'ta, han Andre zea, ordun... Meikua zun gizona, Ezkerreneko, kaleko Irigoien 'ta. Klaro, beitzen zizuten lista abezedariyun zeatikan. Irigoien Iragorri.

Andregaia hasten zen: "ai ama! Ai ene, ai ene, ai ene, ai ene!". Arreba bezela pasatzen baizun anaiyak 'ta "geldik eon hai" san niyon eun batin zea "hombeste istori! Jakinta zea horrek saten zattula arreba zala 'ta!". "Ai ene, ai ene, ai ene!".

Geo behintzat, ni ailletu nitzan 'ta: "aber usted" "hermana.""Aber, la documentación.". "No he traído. Pensaba venir mi hermana, pero como no estaba bien, pues he venido yo". Hola beitu zin. baita hurrungun bixita torri da 'ta gauz bera, nik paperik ez.

Ni berriz paperik gabe, lasai arraiyo! Jon nitzan 'ta "Aber la documentación" berriz 'e. "No he traído. Tenía que subir al pueblo y no me daba tiempo de venir aquí" 'Ta... Beni hoi: "ai ene, ai ene, ai ene!" atzetik 'ta "geldik eon hai!" saten niyon.

Eta, "¡pues ahora mismo me voy a enterar si es usted hermana, y como no sea hermana y el que dice usted que es hermano, saldra a la calle y usted se quedará dentro!". Hura aittu zunin Beni harrek, para que quieres más!.

Ta ordun apaiza, apaiza ordun Salvador, anaiya apaiza zen 'ta... Bakizu, apaizak 'e beti errespeto pixka bat. San zion: "no, no, yo me hago responsable de que la señorita es hermana". "A, bueno". Jon giñan atian ondoa 'ta Beni hoi: "oiandikan 'e daldaitan nion"

"txorua ñaz hi! Ze ingo zigutenen ba!" Salvadorren parrak. "Balientia za e Frantxiska? Lengun amenaza in 'ta gau 'e torri za zu paperik gabe, ze kostatzen zizun kaleño jotia 'ta..." "Bai, kaleño jon 'ta geo honea torri! Hortako topun han nengon!"

'Ta behintzat, ateyeran zea, Beorlegi zun apellidua tenienti harrek. "adiós" hola nei bizkarrin. "Hijastra". "¡No hijastra no, hermanastra sí!" Karo, apelliduk bigarrenak nola genittun diferentik... San niyon: "hijastra no, hermanastra sí". Hola beitu zin 'ta martxa!.

Geo handik demboa mordoska batea Donostira jon giñan 'ta trambik ordun Bulebarren barrena maten zuten buelta, 'ta gu trambin, 'ta zea hoi, Beorlegi hoi, beste militar batzukin han kafeteiyan, oaiñ 'e bado kafeteiya han.

Izautu zin, hola in zin, 'ta pitoreun e, pitoreun oaindik. Nik 'e hola in niyon sanez : "zerriya! Hurrungun karriko papera bai!" geo zer da 'ta handikan eun batzuta infarto bat man 'ta hill in zen!

- Gizon hua? Bueno, zea...

- Bai, 'ta gaztia zen, e! Beorlegi hura. Harren osaba eondu zen como jefe de toda las compañías hemen Arizmendin.

- Bai, Beorlegi zea...

- Bai. Hain osaba zen. 'Ta hola ibiltzen giñan...

14. Salaketak

- **Erref:** OIA-008/019
- **Iraupena:** 0:02:50. **Hasi:** 00:46:00. **Bukatu:** 00:48:50
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan

Laburpena:

<p>Kartzelan zegoen anaiak jakin zuen zein izan zen bera salatu zuena. Etxera bidali zuten segidan. Salaketa asko egoten ziren. Maitxok aitaren bila nola etorri ziren kontatzen du, eta nola lortu zuen ez eramatea.</p>

Transkripzioa

- Geo Joxe Leon atea zen... Karo, joten giñan 'ta ez genakigun.... Karo, iñok ez zekin zertik sartzen zin.'Ta nonbatte eun batin ai 'men zen kartzelako jefetakon bat pes libruk pasatzen 'o ikusten 'o ze denuntzi zuten 'ta hola. Gue Joxe Leon atzetik... Harrek ez baizun tontotik ille bat. Atzetikan ikusi be denuntziatua zein zen 'ta san 'men ziyon: "ahora que me tengan todo el tiempo que quieran no me importa. Ya sé quien es mi denunciante". "¿Cómo sabes tu?" "Porque he leído". 'Ta, bi eunea biali zuten itxea!

- Hua san zulako igual?

- Karo, harrek...

- 'Ta geo zerbatt ingo ote ziyon 'o...

- Bai.

- Hoi gorra izan ber du ba jakittia zeñek zeñ iñ zun, ze askotan izaunak izango zin?

- Hombre! Hoixe ezaunak, herrikuk! Herrikuk!

- launik haundinak 'ta saten zuten!

- auzuak eta!

- Bai, ez onenak!

- Geo ordia, sate 'ute nahiz 'ta politikagatik ez, urtetan bizilaunak gaizki zilako 'ta aprobetxatu in zutela 'ta.

- Jesus... Maria 'ta Jose! Jesus! Dudan?

- Geo 're, geo 're.

- Geo 're bai.

- Geo, geo... Hoixe, Apaolakua 're hill zuten, zazpi alaban atta. Gerra hemen bukatu 'ta, biño oiandikan san duguna, eaman itten zittuzten. azpiyak atetzen ai zela gizona, honeaiño galtzak gora, abarka hutsakin hartu 'ta Astiarrako kamiyun hantxe utzi 'men zuten hila.

- Bai, Bai.

- zazpi haurren atta.

- 'Ta Larraburukuk'e bai!

- 'Ta ez zin enteratu!

- Larraburukuk 'e bai!

- Larraburukuk 'e zembat senide zin?

- Bai, hoik 'e bazuten.

- Bazuten? Atta hill hoiri 're! Hoik 'e hamahiru seme-alaba 'ro... Ttiki-ttikiyak geldittu 'ta atta afusilatu ziyoten.

- Geo ondotik asko eaman zittuzten. Ni akortzen naiz batzuk hola.

- Nahi zuten guziya itten zuten!

- Ordun eamaten zutena ez zen etortzen.

- Bueno, denak 'e ez, e! Ba...! Torri bai.

- 'Ta gue osaba 're, guk solterua, aman anaiya itxian gendun eta...zea, ordun San Markoa 'ta eamaten zittuzten, hartu 'ta eaman. Eta etorri zin guarda zibilak izango zin, gu itxia erre 'ta bian geundela. Azkeneko zea batailloi harek itxia erre ziguten abiyeran, itxeik gabe geldittu giñan. Eta, etorri eta hua osaba eaman ber zutela bekin eta gue atta ez dakit nundik noa

zerbatte erderaz 'e pixkat bai 'ta komei 'ta behintzat, saardua itxian 'ta saardua eskeiñi 'yo 'ta hasi dia eaten 'ta hor 'men dute nahikua ean 'ta libre! atzea utzi 'ta osabaik gabe martxa beak. Harek salbatu zun. bestela akabo zen. Eamango zuten. Attak saardua manez mozkortu! Eta... Utzi 'ta alde iñ.

15. Fusilamendutik ihesi

- **Erref:** OIA-008/022
- **Iraupena:** 0:01:33. **Hasi:** 00:52:27. **Bukatu:** 00:54:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa

Laburpena:

<p>Fusilatu egin behar zuten batek ihes egin zuen, eta baserri batean gordetzeko eskatu. Etxeko andreak salatu egin zuen. Baserri ondoan akabatu zuten.</p>

Transkripzioa

- 'Ta han san 'men ziyoten: "nik badakit hilko nautela harrapatzen banaute, biño nei jarri nazute Errentiko biria, gutxi..." Ez dakit zembat seme-alaban atta zen. "Gutxinin familiyatik despeittu nahi dut". 'Ta hoik ze in zuten, ordun... Txikiardin...

Hora zen beste... Ez reketik eta ez militarrek, beste nola saten da erderaz? Otro cuerpo hola falangista tipoko Acción... no se cuantos zuten izena. 'Ta hoik zozten Txikiardin, kuartelakuk hemen gue itxian 'ta eendu zin bezela. 'Ta andri horrek ze in zun?

Mutikua biali Txierdira sateko... Aterik baizin lenoztikan billatzea menditan 'ta zeak, jendik, oi... Tropak 'o... Zeak. 'Ta mutikua biali Txikierdira satea hain itxian zola gizona! 'Ta béak nondik bialiko zun! Hoi iñ ber da, e! Eta gizona, pes harrek san 'men ziyon nondik sartu 'ta, abitu zeneko seittun zerkatua. Tirua handik eta tirua hemendik eta, bea eskapo. 'Ta azkenin Berrondoko onduan, baserri baten onduan, hola arbola baten onduan hor hil zen.

Hor hil zuten gizon hoi. Handik eskapo iña. Eta hoi eendu zen hor... Hillaete askuan. 'Ta andria tortzen zen astero. Arbol haundi baten onduan sartu zuten, pensa 'zu! gorputza 're bai, han bertan. Biño geo ya atera zuten, e! Geo ya eaman zuten Errentira.

Biño hoi, haik denuntziatuta bialitako denuntziyakin hill zuten gizon hura.

16. Zozketa: nork nor hil

- **Erref:** OIA-008/024
- **Iraupena:** 0:01:40. **Hasi:** 00:56:20. **Bukatu:** 00:58:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerran hildakoak eta zauritutakoak

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Gertaera izugarriak eta ezbeharrak

Laburpena:

<p>Zozketa egiten zuten, nork nor hil. Herriko gazte bati laguna hiltzea tokatu zitzaion. Ukatu egin zen, baina komandanteak bera hilko zutela esan zion.</p>

17. Haizateko eskola

- **Erref:** OIA-009/004
- **Iraupena:** 0:01:50. **Hasi:** 00:05:00. **Bukatu:** 00:06:50

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Maisu-maistrak

Laburpena:

Maitxo Haizatera joan zen eskolara. Belaztiko Tomaxa zuten maistra. Gero Errenteriara joan zen, hango eskola publikoetara.

18. Amezkilak

- **Erref:** OIA-009/007
- **Iraupena:** 0:01:20. **Hasi:** 00:11:20. **Bukatu:** 00:12:40

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Kanpaiak
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak

Laburpena:

<p>Amezkilak jotzen zuenean denek etxera egin behar zuten erretira. Bileran dantzan ari baziren ere, denak korrika etxera.</p>

19. Nobio kontuak

- **Erref:** OIA-009/008
- **Iraupena:** 0:02:50. **Hasi:** 00:12:40. **Bukatu:** 00:15:30

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Baserria vs. Kalea

Laburpena:

Askok bileran egiten zuten nobioa, baina Maitxok Txikierdin lanean ari zela ezagutu zuen Antonio, bere senarra izango zena. Behin Donostiara joan ziren danborrada ikustera. Garai hartan, mutilak ordaintzen zuen dena.

20. Urrutiko maitasuna

- **Erref:** OIA-009/010
- **Iraupena:** 0:02:50. **Hasi:** 00:16:00. **Bukatu:** 00:18:50

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea

Laburpena:

Frantxiskak bazuen senargaia, baina, hala ere, pretendienteak ere izaten zituen. Mutila bizkaitarra zen eta eskutitzen bidez izaten zuten elkarren berri.

21. Kontakatiluak

- **Erref:** OIA-009/012
- **Iraupena:** 0:03:15. **Hasi:** 00:19:40. **Bukatu:** 00:22:55

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Sexua eta generoa » Genero berdintasuna
- Baserría » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

Maitxok ezkondu eta gero utzi zuen Txikierdiko lana, azkar gelditu baitzen haurdun. Auzoan argudioa egon omen zen, alegia, ezkondu aurretik geratu zela haurdun. Garmendira ezkondu zen, senarraren baserrira. Baserri handia zen: bi dolare zituen. Xabaleko sagardotegia Garmendikoek eduki zuten.

22. Barrikoteak

- **Erref:** OIA-009/014
- **Iraupena:** 0:00:50. **Hasi:** 00:23:30. **Bukatu:** 00:24:20

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak
- Aisia » Kultura » Musika

Laburpena:

Barrikoteak antolatzeke ohitura handia egon da beti Garmendin. Juanito Oñatibia-eta txistuarekin joaten ziren bertara. Estualdi batzuk ere eduki zituen afalkide batek.

23. Saltzeko balio egin behar baita

- **Erref:** OIA-009/018
- **Iraupena:** 0:02:45. **Hasi:** 00:29:15. **Bukatu:** 00:32:00

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Baserría » Baserriko lanak » Herrira saltzera, erostera
- Ekonomia eta industria » Emakumeak lan-munduan (etxetik kanpo)

Laburpena:

Frantxixkak trebetasun gaitza zuen saltzen, besteek saldu ezin zituztenak ere saltzen zituen hark. Maitxok dio saltzaile ona izateko aurpegi alaikoa eta hiltuna behar dela izan.

24. Azenario-garbitzen

- **Erref:** OIA-009/019
- **Iraupena:** 0:02:00. **Hasi:** 00:32:00. **Bukatu:** 00:34:00

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Baserria » Baserriko lanak » Baratzeta eta soroa
- Baserria » Baserriko lanak » Herrira saltzera, erostera

Laburpena:

Berrogeita hamar urte egin ditu Maitxok Errenteriako plazan saltzen. Eramaten zuten guztia etxean egindakoa zen. Azenarioak nola garbitzen zituzten.

25. Garmendiko baratzea

- **Erref:** OIA-009/021
- **Iraupena:** 0:02:10. **Hasi:** 00:36:50. **Bukatu:** 00:39:00

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)
- Baserria » Baserriko lanak » Baratzeta eta soroa
- Baserria » Baserriko lanak » Herrira saltzera, erostera

Laburpena:

Loreak ere saltzen zituen Maitxok, Garmendin bertan eginak. Ez zeukaten negutegirik. Neguan, azenarioa, porrua, aza... egiten zuten. Kamioian joaten ziren lehendabizi; gero, autobusean. Bizikletan ere probatu zuen, baina erori egin zen, eta ez zuen gehiago hartu. Bizimodua nola aldatu den aipatu dute.

26. Taxi-txirrinda

- **Erref:** OIA-009/023
- **Iraupena:** 0:01:18. **Hasi:** 00:39:02. **Bukatu:** 00:40:20

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Gaztetako ibilerak
- Herria, azpiegitura » Garraioak » Bizikletak eta motorrak

Laburpena:

Maitxo jostetik zetorrela, bizikletan eramateko eskaini zitzaion mutil bat. Bera gustura joan zen, oinez joateko luze baitzuen, eta mutila ere gustura.

27. Kasamentera

- **Erref:** OIA-009/025
- **Iraupena:** 0:03:50. **Hasi:** 00:41:50. **Bukatu:** 00:45:40

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Sexua eta generoa » Genero berdintasuna
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ligatzea

Laburpena:

<p>Neska eta mutilen artean errespetu handia zegoen. Frantxixkak kuadrillako biri elkartzen lagundu zien, lehenengo pausoa emateko lotsatu egiten zirelako.</p>

28. Oinetakoak eta arreo

- **Erref:** OIA-009/027
- **Iraupena:** 0:03:15. **Hasi:** 00:46:20. **Bukatu:** 00:49:35

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Jantzi eta orraztu » Arropa eta oinetakoak

Laburpena:

Oinetakoekin ere izaten ziren festak! Baserritik alpargatekin jaitsi, bidean gorde, eta bilerara zapata dotoreekin joaten saiatzen ziren. Arropa eginik ez zegoen; oihala erosi eta josi egiten zen. Maitxok arreo nola egin zuen kontatu digu.

29. Auzolana

- **Erref:** OIA-009/029
- **Iraupena:** 0:01:25. **Hasi:** 00:52:30. **Bukatu:** 00:53:55

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak

Laburpena:

Auzolanean asko aritzen ziren lehen. Meta eroritako kontuak.

30. Emakumeak baserrian

- **Erref:** OIA-009/031
- **Iraupena:** 0:02:35. **Hasi:** 00:55:25. **Bukatu:** 00:58:00

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko zereginak

Laburpena:

Emakumeek gizonek bezala egiten zuten lan. Baina baziren Garmendin emakumeei egiten uzten ez zizkieten lanak; behiak jaistea, esaterako. Gauzak asko aldatu direla diote.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2025-11-28

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkartea

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com